

Gödsla direkt efter skörd med höns gödsel eller komposterad stallgödsel (finfördelad). Även blodmjöl eller gräsklipp får svaga planter att börja växa. Undvik att gödsla på våren.

Hallon som växer i jord med för högt pH-värde kan lida brist på järn och mangan, vilket gör bladen regelbundet gulfläckiga. Var försiktig med kalk, aska och Algomin till just hallon.

Hallon behöver mer näring än jordgubbar. Gödsla både i samband med plantering, 4–6 l stallgödsel per m², och sedan regelbundet, 3–4 l per m² varje år. Undvik kväverik gödsel alltför sent på säsongen.

En välskött hallonhäck kan leva i flera årtionden. Bäst skörd ger de i ca 8–10 år. Sedan kan det vara dags att plantera nya, friska planter.

Björnbär har i stort sett samma krav på jord och gödsling som hallon men föredrar en något mer kalkrik jord.

Krusbär och vinbär trivs i väl dränerad, gärna något lerhaltig jord som håller fuktigheten. De trivs bäst i sol och värme men tål också skugga. Odlar inte i kalla lägen, där blommorna lätt kan skadas av frost.

Krusbär vill gärna ha något högre pH-värde än andra bärbuskar, ca 7,0. Är det lägre bör man kalka.

Alla bärbuskar kan tillföras litet extra näring när de har börjat växa; grov kompost eller täckbark för att bevara fuktigheten och kvaliteten i jorden. Tillför gärna kalium, i form av t ex adularia, ett kaliumrikt stenmjöl, eller träaska. Var försiktig med att ge mycket kväve. Det kan gynna krusbärsmjöldagg och andra svampsjukdomar. Är jorden lätt kan den behöva mullberikas med kompostjord eller väl förmultnad stallgödsel.

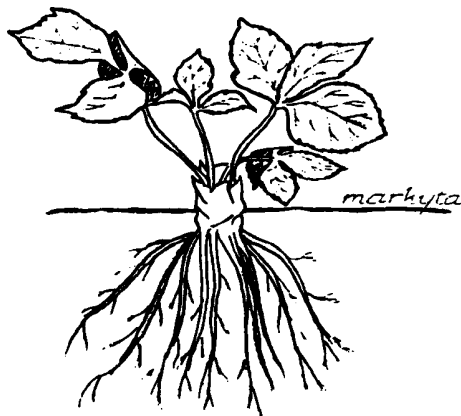
Är jorden bördig behöver buskarna inte gödslas särskilt ofta. Växer de dåligt och bildar få skott kan de däremot behöva en extra gödsling på våren med till exempel höns gödsel.

Plantering

Plantera alltid friska, kraftiga planter. Köp statskontrollerade, så kallade certifierade planter till alla bär. De är garanterat virusfria. Hallonplanter som är angripna av virus får färre bär och svagare skott, ofta med oregelbundet gulfläckiga blad.

Plantera nya **jordgubbar** ungefär vart fjärde år eller förnya successivt någon rad varje år med egna revor.

Plantera inte för djupt (se skiss) och plantera i jord som är fri från rotogräs. Plantavstånd 30–40 cm.

Plantera **hallon** i jord som är fri från rotogräs. Täck marken med bark eller flis för att kväva och slippa fröogräs. Täckningen håller kvar fukten och jämnar ut jordtemperaturen.

Hallon planteras antingen som uppväxta rotskott eller som rotsticklingar, dvs rotbitar med knoppnlag. Plantera med 1,5–2 m radavstånd och 50–70 cm mellan plantorna.

Björnbär mår bäst av att planteras i söderläge eftersom bären mognar sent, ända in i oktober, och behöver mycket sol. Björnbär är mest lämpat för de sydligare delarna av vårt land, där de också växer vilt. Vissa sorter kan klara sig till zon III i ett bra läge.

Krusbär, svarta och röda vinbär grönskar

alla tidigt och bör därför planteras på hösten eller tidigt på våren med 1,5–2 m avstånd åt alla håll.

Gödsla före planteringen med väl förmultnad kompost eller väl förmultnad stallgödsel. Beskär samtidigt om buskarna planteras på våren. Vänta till våren med att beskära buskar som planteras på hösten. Korta av grenarna till ca 20 cm. Behåll 4–5 kraftiga skott och ta helt bort de svaga. Krukodlade buskar, som har dragits upp i kruka, kan man plantera när som helst. De behöver inte beskäras alls vid planteringen.

Välskötta buskar kan bli mycket gamla. Angrepp av skadegörare gör att de i praktiken kan behöva bytas ut tidigare, t ex svarta vinbärsbuskar som angrips av gallkvalster. De bör genast grävas upp.

Skötsel, beskärning

Håll **jordgubbar** rena och friska genom att täcka jorden i landet med halm, gräsklipp, flis, bark eller tidningar. Ett alternativ är att täcka jorden med svart plast före plantering. Sätt sedan ner plantorna genom ett så litet hål som möjligt.

•Plocka bort revor på plantorna, utom de som ska bli nya planter. Revorna tar kraft från moderplantan.

•Ta bort ogräs, hacka eller skyffla ytligt eftersom jordgubbsplantan har ett grunt rot-system som lätt skadas.

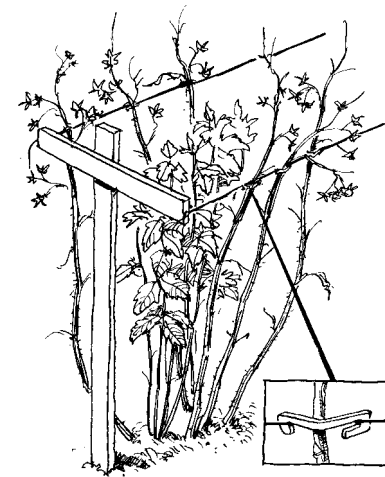
•Vattna om det är torrt, helst tidigt på morgonen, när bären ska mogna.

•Klipp av bladen efter skörd om du har problem med sjukdomar på plantorna.

Ta bort gamla skott (känns igen på sin gråvita bark) på **hallon** så fort som möjligt efter skörden. Glesa ur bland de nya skotten och lämna kvar högst 7 skott per planta eller 12–15 skott per meter.

•En häck med hösthallon klipps ner helt efter skörd.

•Vattna om det är torrt och varmt när bären

mognar så blir de större. Vattna på jorden, inte på plantorna.

De flesta hallonsorter behöver någon form av stöd. Vanligast är att fästa linor vid ändstolpar med tvärsålar. En avancerad metod är att fästa fjolårsskotten vid linor och låta årsskotten växa upp mellan. Enklare är att placera stolpar i var ända med linor mellan som i princip klämmer ihop plantorna.

Toppa hallonplantorna om skotten blir så höga att det är svårt att nå att plocka.

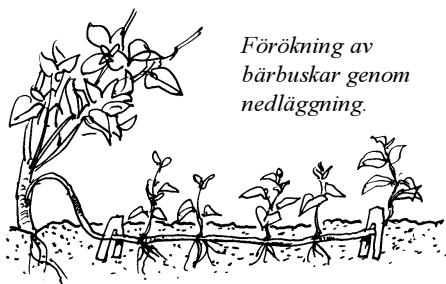
Spaljera **björnbärsplantorna** mot en vägg, plank eller liknande för att underlätta skörden, eller låt plantorna få breda ut sig över ett stenröse eller berg, som de gör i naturen. Att sära på **tvåårs-skott** (som ger skörd) och nya **års-skott** underlättar beskärningen på hösten.

Skydda plantorna över vintern genom att lägga ner rankorna (års-skotten). Täck med halm, löv, ris eller liknande.

På **krusbär** och **vinbär** tar man bort nedliggande och gamla grenar. Skär ända ner och lämna inga stubbar, som lätt angrips av sjukdomar. Gynna grenar som strävar efter att växa uppåt. Senhöst eller vårvinter är bästa tiden för beskärning. I norra Sverige är det bättre att beskära på våren.

Beskärning ger en kraftig buske med större bär. En gles buske minskar också risken för sjukdomar. Ingen beskärning alls gör buskarna risiga och bären små.

Svarta vinbär gallras varje år. Röda, vita vinbär och krusbär behöver inte beskäras lika ofta. Svarta vinbär tål att beskäras kraftigare (upp till 1/3 av busken) än röda, som ger bär även från buskens äldre partier.

Förökning

Från jordgubbsplantor är det lätt att ta egna revor för att få nya plantor. Låt revan rota sig i landet, gräv sedan upp den och plantera om. Man kan också ta revan när bara rotanlagan syns och sticka den i en kruka eller en särskild plantbädd där den får rota sig tills det är dags för utplantering.

Det är mycket lätt att föröka **vinbär** med sticklingar eller genom nedläggning. Svårare är det med **krusbär** – säkraste metoden är nedläggning. Lägg grenar mot marken på våren och håll dem kvar med en klyka. Från knopparna utvecklas rötter och rotskott. Täck dem med ca 10 cm jord när de är ca 15 cm långa. Skär av de rotade skotten från moderplantan på hösten. Beskär och plantera. Örtartade sticklingar tas på sommaren – sätt dem i krukor med sandblandad jord, täck med plast eller fiberduk och låt dem stå

skyddat utomhus över vintern. **Krusvinbär** är lätta att föröka med sticklingar.

Sorter

Jordgubbar: *Bounty* medelsen; *Dania* sen; *Elin* remonterande, dvs blommor om; *Honeoye* tidig, frisk; *Korona* medeltidig; smulgubbarna *Sara* tidig och *Rebecka* remonterande.

Hallon: *Anlis* zon VI; *Canby* zon IV; *Golden Queen* zon III, gula; *Haida* zon V; *Lloyd George* zon III; *Ottawa*, *Preussen* och *Ålandsbro Asker* zon VI.

Flera svenska hösthallon finns nu i handeln. De är härdiga till zon II (III i varmt läge). *Ariadne*, *Bohème* och *Carmen*, börjar mogna i mitten av augusti.

Björnbär: *Bedford Thornless* taggfri, tidig; *Douglas* ny taggfri sort; *Loch Ness* ny taggfri, tidig sort; *Taybär* korsning mellan björnbär och hallon. Alla härdiga till zon III.

Krusbär: Samtliga nämnda är motståndskraftiga mot mjöldagg. *Hinnonmäki gul*; *Hinnonmäki röd*; *Invicta* gul; *Martlet* röd.

Svarta vinbär: Köp sorter som är resistent mot mjöldagg, som är upprättväxande och vars bär mognar jämnt på klasen. Samtliga sorter nedan är härdiga minst till zon VI. *Bojan*, *Hildur*, *Hedda*, *Intercontinental*, *Polar*, *Risarp*, *Storklas*, *Öjebyn*.

Röda vinbär: *Röda Holländska*, *Jonkheer van Tets*, *Rondom*, *Rubina*.

Vita vinbär: *Gullan*, *Vita långklasiga*, *Vit Jätte*.

Krusvinbär: *Kroma*, *Josta*, *Biva* och *Ribella* finns i handeln. Bären blir svartröda och större än stora svarta vinbär men skörden i regel inte så stor. Härdighet till och med zon III (IV).

Text: Ingrid Nordwall, Solveig Sidblad

Illustrationer: Han Veltman

Utgiven av

RIKSFÖRBUNDET SVENSK TRÄDGÅRD

Nytorpsvägen 34, 183 53 Täby, tel. 08/792 13 15

www.tradgard.org

En samproduktion med Koloniträdgårdsförbundet

FAKTABLAD
om ekologisk odling

ODLA BÄR

Nr 15

Jordgubbar, hallon, krusbär, svarta och röda vinbär är alla lättodlade trädgårdsdelikatesser och självklara inslag i våra trädgårdar.

Jordgubbar är nog de bär som mest av alla förknippas med sommaren. De är rika på järn och C-vitamin.

Hallon, sensommarens delikatessbär, är en flerårig halvbuske. Varje skott i sig är tvåårigt. Nu finns det också plantor med ettåriga skott, så kallade hösthallon, som ger skott och skörd samma år.

Björnbär är en nära släkting till hallonet men har slingrande växtsätt och kraftiga taggar. Taggfria sorter finns dock.

Krusbär var mycket populärt i slutet av 1800-talet i hela Europa. Men den amerikanska krusbärsmjöldaggens framfart i odling ledde till att antalet sorter snabbt minskade. I gamla trädgårdar kan man ibland hitta äldre sorter, som det kan vara värt att göra nya buskar av.

Svarta vinbär är mycket rika på C-vitamin. Svarta vinbär växer fortfarande vilda ("tistron") på många platser i Sverige. Unga skott är ljusbruna, äldre mörkare. En kal buske känns igen på den särpräglade doft som framträder när man skrapar på barken. Buskarna börjar växa tidigt och är en av de första att grönska på våren. Blomknopparna bildas på både ettåriga skott och äldre fruktved.

Röda vinbär är inte lika C-vitaminrika som svarta vinbär. Buskarna har ett relativt upprätt växtsätt med kraftiga styva grenar. De

flesta blomknoppar finns på grenar som är mellan två och fem år.

Vita vinbär kommer från en mutation, dvs en förändring i arvmassan hos röda vinbär.

Krusvinbär är en korsning mellan krusbär och svarta vinbär. Busken blir upp till 2 m hög. Kan odlas som spaljé. Mognar i juli. Krusvinbär tycks varken angripas av mjöldagg eller vinbärs gallkvalster. Aromen är fin och bären är rika på C-vitamin.

Krusbär, svarta och röda vinbär är vanligast som buskar men de odlas även som häck, spaljéerade eller på stam.

Jord och gödsling

Jordgubbar och hallon trivs bäst i en mullrik, lucker mineraljord med pH-värde runt 6 – hallon något lägre 5,5–6,0.

Jordgubbar kräver måttligt med näring. För mycket kväve gör dem frodiga men bären blir färre. Grundgödsla före planteringen med ca 3–4 kg stallgödsel per m². Då får plantorna en bra start och utvecklar sidokronor innan det är dags att bilda blommor.

När plantorna börjat ge skörd behöver de ganska lite näring. Titta på dem; frodiga, friskt gröna plantor har tillräckligt med näring medan små bleka plantor troligtvis lider av näringsbrist. För tät jord kan också yttra sig i små bleka plantor.